

ks. dr Przemysław Krakowczyk SAC
Instytut Pallottiego w Konstancinie Jeziornie

ORCID: 0000-0002-7782-6770

e-mail: pkrakowczyk@pilotyni.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.23.016.19569>

FORMACJA OSÓB ŚWIECKICH DO PEŁNIEJSZEGO UDZIAŁU W LITURGII KOŚCIOŁA

FORMATION OF LAY PEOPLE FOR FULLER
PARTICIPATION IN THE LITURGY OF THE CHURCH

Abstrakt

W 2023 roku mija 60 lat od ogłoszenia soborowej Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*. Jednym z głównych postulatów tego dokumentu była odnowa liturgii w taki sposób, aby wierni świeccy mogli w niej bardziej świadomie i pełniej uczestniczyć. W tekście szukamy odpowiedzi na pytania: Co znaczy pełniejszy udział świeckich w liturgii Kościoła? W jaki sposób i jakimi narzędziami powinna dokonywać się formacja osób świeckich do pełniejszego udziału w liturgii Kościoła?

Słowa kluczowe:

odnowa liturgii | uczestnictwo Ludu Bożego | formacja świeckich

Abstract

The year 2023 marks sixty years since the promulgation of the Council's Constitution on the Sacred Liturgy *Sacrosanctum concilium*. One of its main demands of this document was the renewal of the liturgy in such a way that the lay faithful could more consciously and fully participate in it. The text seeks answers to the questions: what does it mean for the laity to participate more fully in the Church's liturgy, and how and with what tools should the formation of the laity to participate more fully in the Church's liturgy take place?

Key words:

liturgical renewal | participation of the People of God | formation of the laity

Wszystko zaczęło się od marzenia pewnego rzymskiego kapłana, św. Wincentego Pallottiego. Marzył on o Kościele, w którym osoby świeckie są tak samo odpowiedzialne za niego jak osoby duchowne. Chciał nawet zwołać sobór powszechny, ale w związku z niełatwym momentem, w którym przyszło mu żyć – Wiosna Ludów, a w konsekwencji prześladowanie Kościoła i upadek państwa kościelnego – Bóg powołał go do reformy Kościoła oddolnie. Święty Wincenty Pallotti 9 stycznia 1835 roku otrzymuje natchnienie Ducha Świętego do założenia Dzieła Apostolstwa Katolickiego¹, „dzieła, w którym wszyscy ochrzczeni mogliby uczestniczyć w misji Kościoła, jeśli zjednoczą się w realizacji jednego wspólnego celu”².

Wspominam o tym, dlatego że właśnie ta idea odnowy Kościoła przyświecała św. Janowi XXIII, kiedy w 1962 roku zwołał XXI Sobór Powszechny. Już u jego progu – 20 stycznia 1963 roku – papież dokonał kanonizacji Wincentego Pallottiego, dając go nam (duchownym i świeckim) jako znak i program dla Kościoła. W związku z tym jego następca św. Paweł VI, mógł 1 września 1963 roku podczas swojego przemówienia w katedrze we Frascati powiedzieć: „Wincenty Pallotti był zwiastunem przyszłości... Prawie o sto lat uprzedził on odkrycie następującego faktu: W świecie ludzi świeckich, do tego czasu biernym, ospałym, lęklwym i niezdolnym do wypowiedania się, istnieje wielka energia służenia

¹ Por. W. PALLOTTI, *Opere complete*, t. X, Roma 1977, s. 198-199.

² Zjednoczenie Apostolstwa Katolickiego, *Statut generalny*, Rzym 2008, s. 18.

dobru. Święty zapukał do sumienia świeckich, jak puka się do drzwi³, aby obudzić tego olbrzyma. Świeccy stanowią zdecydowaną większość wspólnoty Kościoła i powinni czuć się odpowiedzialni w równym stopniu co duchowni za misję wspólnoty, którą tworzą. Święty Wincenty Pallotti umarł, mając zaledwie 55 lat, i nie doczekał powstania oraz rozwoju Akcji Katolickiej, której jest prekursorem i patronem, ani reformy soborowej, której tak bardzo pragnął, ani też Kościoła wkraczającego na drogę synodalną.

1. Od ruchu liturgicznego do II Soboru Watykańskiego

Oczywiście, św. Wincenty Pallotti nie był jedynym, którego Bóg w tamtym czasie natchnął do odnowy Kościoła. We francuskim Solesmes w 1832 roku Prosper Guéranger OSB (1805-1875) odnawiał benedyktyńskie opactwo św. Piotra i rok ten uznaje się za początek ruchu liturgicznego⁴. W ciągu tych ponad 130 lat wiele osób było zaangażowanych w badania nad liturgią⁵. Pogłębiająca się refleksja nad teologią liturgiczną prowadziła nie tylko do podejmowania przez kolejnych papieży – począwszy od św. Piusa X, aż do św. Jana XXIII – pewnych mniejszych reform liturgicznych, ale ostatecznie doprowadziła do zwołania soboru i ogłoszenia 4 grudnia 1963 roku przez św. Pawła VI pierwszej soborowej Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*.

Ruch liturgiczny postulował odnowę życia liturgicznego w parafiach. Odnowa ta przebiegała na kilku płaszczyznach. Pierwszą były pogłębione studia historyczne nad liturgią, które prowadziły do studium teologiczno-liturgicznego. Drugą stanowiło zachowanie świętej trady-

³ P. TARAS (red.), *Papieże o św. Wincentym Pallottim*, Warszawa 1989, s. 64.

⁴ Szerzej o ruchu liturgicznym w Polsce i Europie zob. S. CICHY, *Ruch liturgiczny jako „przejście Ducha Świętego w Kościele”*, „Seminare” 21 (2005), s. 173-188.

⁵ Wśród najbardziej zasłużonych dla ruchu liturgicznego należy wspomnieć takie postaci jak: o. Lambert Beauvain OSB (1873-1960), ks. Camille Callewaert (1866-1943), ks. Romano Guardini (1885-1968), o. Odo Casel OSB (1886-1948), o. Leo Cunibert Mohlberg OSB (1878-1963), o. Pius Parsch (1884-1954), o. prof. Josef Andreas Jungmann SJ (1889-1975) oraz bł. kard. Alfred Ildefons Schuster OSB (1880-1954).

cji Kościoła poprzez odnowę chorału gregoriańskiego i troskę o piękno sprawowanej liturgii (*ars celebrandi*). Trzecią, ale jakże ważną, było umożliwienie wiernym świeckim korzystania z bogactwa liturgicznego Kościoła w sposób bardziej zaangażowany. Aby osiągnąć ten cel wydawano mszaliki dla wiernych, z tłumaczeniem tekstów łacińskich na języki narodowe oraz komentarzami biblijno-liturgicznymi; wprowadzano katechezy liturgiczne i mistagogiczne.

Ten ostatni element stał się jednym z kluczowych postulatów soborowej Konstytucji – dotyczy on pełnego, świadomego i czynnego uczestnictwa wiernych w liturgii. W dokumencie czytamy: „Kościół bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie podczas tego misterium wiary [jakim jest liturgia – przyp. PK] nie byli obecni jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy tę tajemnicę dobrze zrozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie z sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich”⁶.

2. Próba definicji pełniejszego udziału w liturgii Kościoła

Zanim odpowiemy sobie na pytanie, jak formować ludzi świeckich do pełniejszego udziału w liturgii, musimy spróbować zdefiniować, na czym polega ów pełniejszy udział wiernych w liturgii Kościoła. Z przytoczonego powyżej tekstu wynika, że pełne uczestnictwo w liturgii jest drogą, która posiada nie tylko swój cel, ale również pewne etapy⁷. Ce-

⁶ II SOBÓR WATYKAŃSKI, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Rzym 1963 (dalej: KL), 48.

⁷ Dla scharakteryzowania jakości uczestnictwa wiernych w liturgii konstytucja posługuje się czterema przymiotnikami: „zrozumiałe”, „świadome”, „pobożne” i „czynne”. Po nich następuje pięć czasowników: „kształtować”, „posilać”, „składać dzięki”, „ofia-

lem jest zjednoczenie się z Bogiem w tak ścisły sposób, żeby „Bóg był wszystkim we wszystkich” (1 Kor 15,28)⁸. Do tego celu prowadzą następujące etapy:

1. Zrozumienie misterium, które dokonuje się poprzez znaki, obrzędy i modlitwy. Duchowni i świeccy są wezwani do zgłębiania celebrowanych tajemnic, aby zarówno teksty euchologiczne, jak i same obrzędy liturgiczne były dla wszystkich zrozumiałe, czytelne. Stanowią one bowiem język komunikacji zarówno w wymiarze horyzontalnym (pomiędzy członkami zgromadzenia liturgicznego), jak i w wymiarze wertykalnym (między Bogiem a Kościołem). Aby ta komunikacja była skuteczna, osoby chcące wchodzić w ten dialog (jakim jest liturgia) powinny dobrze znać język znaków liturgicznych. Aby ułatwić to zrozumienie, teksty liturgiczne zostały przetłumaczone na języki narodowe, wiele obrzędów uproszczono, dopuszczono do użytku liturgicznego pieśni ludowe w miejsce dawnego chorału gregoriańskiego. Wszystko po to, aby wierni lepiej rozumieli znaczenie obrzędów, w których uczestniczą. Zrozumienie, w czym uczestniczą wierni, jaki sens mają postawy, gesty, obrzędy, co znaczą poszczególne formuły modlitewne, czemu w liturgii służy śpiew, wydaje się kluczowym w procesie dochodzenia do świadomego udziału w liturgii.

2. Uczestnictwo świadome. Od zrozumienia misterium zależy świadome uczestnictwo wiernych w liturgii. Nie wystarczy bierna obecność podczas celebracji. Liturgia ze swej natury domaga się zaangażowania – udziału w pełni świadomego. Duchowni i świeccy powinni zdawać sobie sprawę, że wydarzenie, w którym uczestniczą, prócz wymiaru przyrodzonego posiada również wymiar nadprzyrodzony. Celebracja nie jest bowiem tylko obrzędem (podobnym do pogańskich rytuałów), ale spotkaniem z żywym i prawdziwym Bogiem, który poprzez czynności liturgiczne daje się człowiekowi, wchodząc z nim w głęboką, zażyłą relację. Liturgia jest przestrzenią udzielania się Boga poprzez łaskę przeobstwiająca, co oznacza, że uczestnicy liturgii zostają przeobstwie-

rować” (składać w ofierze), „zjednoczyć” (doskonalić się w zjednoczeniu z Bogiem). Te wyrażenia ukazują dynamikę dojścia do celu, jakim jest fakt, „aby Bóg był wszystkim we wszystkich”, dlatego są one swego rodzaju etapami na drodze do pełnego zjednoczenia z Bogiem.

⁸ Por. KL 48.

ni – upodabniają się do samego Boga. Liturgia (i tylko liturgia) umożliwia człowiekowi uczestniczenie w życiu Bożym już tu (na ziemi) i teraz (dziś).

3. Uczestnictwo pobożne. Dopiero posiadając świadomość wagi wydarzenia, w którym się uczestniczy, wierni mogą wykształcić w sobie cnotę pobożności. Uczestnictwo pobożne oznacza bowiem uczestnictwo pełne czci i szacunku wobec Boga. Pobożność domaga się głębokiej pokory. Wierny uświadamia sobie, że sam z siebie jest tylko prochem, a wszystko czym jest i co posiada, stanowi dar miłującego Boga. Z tej pobożności wykształcą się później duch dziękczynienia i duch ofiary. Uczestnictwo pobożne oznacza również świadomość, że żaden z uczestników nie jest właścicielem i panem liturgii, lecz jest ona inicjatywą Boga, która należy do Niego i dlatego konieczne jest respektowanie przepisów liturgicznych, które stoją na straży tego, co święte⁹. Ponieważ „każda celebrowanie liturgiczna jako działanie Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą, której skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu nie posiada żadna inna czynność Kościoła”¹⁰, dlatego „nikomu, choćby nawet był kapłanem, nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować ani zmieniać w liturgii”¹¹.

4. Uczestnictwo czynne. Konstytucja *Sacrosanctum concilium* wyjaśnia, na czym polega uczestnictwo czynne: „Celem wzmożenia czynnego uczestnictwa należy pobudzać wiernych do wykonywania aklamacji, odpowiedzi, psalmów, antyfon, pieśni, jak również czynności czy gestów oraz przybierania właściwej postawy ciała. W odpowiednim czasie należy zachować także pełne czci milczenie”¹².

Wiara nie jest wyłącznie sprawą ludzkiego intelektu. Ona wyraża się poprzez konkretne czyny i postawy. Liturgia, poprzez swoją dynamikę, jest przestrzenią manifestacji wiary. Modlitwa uczestników celebrowania jest odpowiedzią wiary na epifanię Bożego Słowa. Wiara rodzi się

⁹ O rytuale jako ochronie *sacrum* zob. A. GRÜN, *O ochronie tego, co święte*, Warszawa 2003.

¹⁰ KL 7.

¹¹ KL 22.

¹² KL 30.

przecież ze słuchania, a tym, co się słyszy, jest słowo Boże (por. Rz 10,17), i Tym, którego się słucha, jest Słowo Wcielone Boga (por. J 1,1-18). Bierność podczas celebracji może wynikać bądź z lekceważącej postawy lub (co bardziej prawdopodobne) z braku zrozumienia tego, w czym tak naprawdę się uczestniczy. Dopiero wówczas gdy zrozumie się znaczenie słów i gestów w celebracji, można w niej czynnie uczestniczyć. Bez tego zrozumienia uczestnictwo czynne staje się teatrem, parodią liturgii. Uczestnictwo w pełni czynne pojawia się dopiero wówczas, kiedy wiem i rozumiem to, co czynię. Dlatego tak ważna jest formacja osób świeckich i duchownych do pełniejszego, bardziej owocnego udziału w liturgicznych obrzędach.

5. Kształtowanie przez słowo Boże. Liturgia jest szkołą wiary. Dobrze celebrowana i dobrze przeżywana liturgia umacnia wiarę uczestników. Słowo Boże jest bowiem „żywe, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca” (Hbr 4,12). Ojcowie soborowi postulowali szersze zastawienie stołu słowa Bożego¹³, a osoby odpowiedzialne za przygotowanie nowego lekcjonarza mszalnego tak wybrały i ułożyły perykopy biblijne, aby rzeczywiście liturgia stała się szkołą kształtującą jej uczestników poprzez słowo Boże¹⁴. „Wierni tym lepiej uczestniczą w liturgii, im ściślej jednoczą się przez słuchanie słowa Bożego głoszonego podczas jej sprawowania, z samym słowem Boga wcielonym w Chrystusie. Dzięki temu w życiu i postępowaniu starają się zachować to, co sprawowali w liturgii, i na odwrót, ze sprawowaniem liturgii usiłują łączyć to, co stanowiło treść ich życia”¹⁵.

6. Posilanie się przy stole ciała Pańskiego. Do istoty sakramentu Eucharystii należy komunika sakramentalna. I chociaż cieszy stale rosnący w Polsce odsetek wiernych przystępujących do Komunii Świętej nawet pomimo ciągle spadającego odsetku uczestniczących w niedzielnej Mszy Świętej¹⁶, to i na tym polu Kościoł w Polsce ma jeszcze wiele do

¹³ Por. KL 51.

¹⁴ Por. *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*, w: *Lekcjonarz mszalny*, Poznań 2022, 58-62.

¹⁵ Tamże, 6.

¹⁶ Poczawszy od lat 80. obserwujemy systematyczny wzrost współczynnika *communicantes* przy coraz bardziej malejącym współczynniku *dominicans*. Zob. ISKK,

zrobienia. W celebracji Eucharystii chodzi przecież o to, aby zjednoczyć się z Chrystusem poprzez przyjęcie Jego Najświętszego Ciała. „Jeżeli nie będziecie jedli Ciała Syna Człowieczego ani pili Krwi Jego, nie będziecie mieli życia w sobie. Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskrzeszę w dniu ostatecznym. Ciało moje jest prawdziwym pokarmem, a Krew moja jest prawdziwym napojem. Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim. Jak Mnie posłał żyjący Ojciec, a Ja żyję przez Ojca, tak i ten, kto Mnie spożywa, będzie żył przeze Mnie” (J 6, 53-57). Nie można mówić o pełnym uczestnictwie w Eucharystii, jeśli nie przystępuje się do stołu Pańskiego. Należy zatem tak formować świeckich, aby jak najczęściej przyjmowali ciało Pana.

Przy tej okazji należy zauważyć, że soborowa Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* zaleca „usilnie ów doskonalszy sposób uczestniczenia we Mszy świętej, który polega na tym, że po komunii kapłana wierni przyjmują Ciało Pańskie z tej samej ofiary [podkr. – PK]”¹⁷. A na tym polu mamy jeszcze bardzo dużo do zrobienia, bo chociaż od opublikowania owej konstytucji minęło już 60 lat, to praktyka udzielania Komunii Świętej z hostii ofiarowanych podczas tej samej celebracji nie jest w Polsce ciągle powszechna. Niewiele jest parafii w naszym kraju, gdzie wierni mogą otrzymać komunię konsekrowaną na tej Mszy Świętej, w której uczestniczą, a jest to przecież ich prawo¹⁸.

7. Składanie dziękczynienia Bogu. Doświadczenie obdarowania ponad miarę rodzi w sercu człowieka wierzącego poczucie wdzięczności. Liturgia, a w sposób szczególny Eucharystia, jest dziękczynieniem Bogu za wielkie rzeczy, które uczynił dla nas (por. *Magnificat* – Łk 1,46-55). Miłość Boga do człowieka wyrażona w aktach stworzenia, odkupienia i uświęcenia domaga się adekwatnej odpowiedzi na miarę ludzkich możliwo-

Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021, Warszawa 2022, s. 23, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2023/01/ISKK_Annuario_dane_za_2021.pdf (odczyt z dn. 9.10.2023 r.).

¹⁷ KL 55.

¹⁸ „Aby «Komunia święta ukazała się także przez znaki jako uczestnictwo w aktualnie sprawowanej Ofierze», zaleca się, by wierni mogli ją przyjmować z hostii konsekrowanych podczas tej Mszy”. **KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SACRAMENTÓW**, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, Rzym 2004, 89.

ści. Eucharystia, która jest dziękczynną ofiarą Chrystusa, stanowi właśnie tę odpowiedź człowieka miłością na Miłość. W ten sposób duchowni i świeccy uczestnicy celebracji uczą się kształtować swoje serca na wzór Serca Jezusowego – uczą się kochać bezinteresownie i bezwarunkowo, tak jak kocha Bóg. Liturgia nie tylko jest okazją do dziękczynienia, ale nadto jest szkołą wdzięczności, szkołą wrażliwości na obecność w życiu Boga, który jest miłością.

8. Stawianie się ofiarą dla Boga. Ostatnim etapem na tej drodze wiodącej do zjednoczenia z Bogiem jest kształtowanie w sobie zdolności do stawania się ofiarą dla Boga na wzór Bożego Syna, Jezusa Chrystusa. Do tego momentu prowadziły wszystkie poprzednie etapy. Liturgia jest składaniem Bogu ofiary wyrażonej w symbolach chleba i wina, owoców ziemi i pracy rąk ludzkich¹⁹, a którą jest sam Chrystus Pan – Arcykapłan Nowego Przymierza. Jezus wzywa swoich uczniów, aby się wzajemnie miłowali, tak jak On nas umiłował (por. J 13,34-35). Miarą miłości Chrystusa do człowieka jest Jego ofiara złożona na drzewie krzyża. Chrzest stanowi sakramentalny znak umierania wspólnie z Chrystusem każdego wierzącego, umierania dla grzechu i śmierci, a zmartwychwstania do nowego życia w Jego królestwie. Dlatego każdy wierzący składający ofiarę z własnego życia może powtórzyć za św. Pawłem: „teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2,20).

9. Zjednoczenie z Bogiem i między sobą. To cel tej drogi formacji, jaką jest święta liturgia Kościoła. Wierni mają – poprzez pełny udział w obrzędach liturgicznych – dojść do pełnego zjednoczenia z Bogiem oraz ze sobą nawzajem. Liturgia daje ku temu odpowiednie narzędzia. Współdziałanie wszystkich członków zgromadzenia liturgicznego, poddawanie się przemieniającej mocy słowa Bożego i łaski sakramentalnej, wspólna modlitwa i wspólny śpiew umacniają jedność Kościoła. Natomiast działanie łaski przeobcawiającej w duszach wierzących zmierza do pełnego zjednoczenia się z Bogiem, do stania się synem Boga Najwyższego w Jednorodzonym Synu Bożym – Jezusie Chrystusie.

Oprócz zewnętrznego uczestnictwa, świadomy, czynny i pobożny udział oznacza także wewnętrzne zaangażowanie. Wiąże się to z głę-

¹⁹ Por. *Modlitwa nad chlebem i winem podczas obrzędów przygotowania darów*, w: *Mszal rzymski*, Poznań 2010, 15*.

boką medytacją, kontemplacją i osobistym doświadczeniem obecności Boga podczas liturgii. Zwłaszcza poprzez Komunię Świętą Bóg jednoczy się z człowiekiem w sposób zupełnie wyjątkowy, czyniąc z ludzkiego serca sanktuarium swojej obecności. W ten sposób wierni doświadczają wewnętrznej przeobstwiającej przemiany, która promieniuje na ich życie codzienne. Liturgia jest przestrzenią uświęcenia człowieka, czyli jego pełniejszego upodobnienia się do Boga.

3. Formacja liturgiczna osób świeckich

Znając drogę, jej etapy i cel podróży, możemy teraz scharakteryzować narzędzia, jakie są niezbędne w procesie formacji osób świeckich do pełniejszego uczestnictwa w liturgii, a należą do nich: *ars celebrandi*, mistagogia, katecheza, wspólnota i *praxis*.

1. *Ars celebrandi*, czyli sztuka celebracji, to pierwsze najbardziej podstawowe narzędzie do efektywnej formacji duchowieństwa i świeckich. Byle jaka, niechlujna celebracja odpycha od Boga i Kościoła, nie jest manifestacją miłości Boga do człowieka ani adekwatną odpowiedzią człowieka na tę miłość. Liturgia – jak czytamy w katechizmie – jest dziełem Bożym, w którym Lud Boży uczestniczy²⁰. A zatem chodzi o coś, co przekracza ciasne ramy czasu i przestrzeni oraz wykracza poza tu i teraz. Celebracja jest zewnętrznym wyrazem, jakby szatą, dla tego, co duchowe, niedające się wyrazić w żaden inny sposób, jak tylko przez znaki i symbole liturgiczne. Zrozumienie przez celebrianta głębi tej tajemnicy oraz celebrowanie liturgii w sposób pobożny i zgodny z normami liturgicznymi tworzy odpowiednie warunki, aby świeccy zostali pociągnięci pięknem liturgii do Boga, źródła piękna. Piękno liturgii było w historii i jest również dzisiaj przyczyną nawrócenia wielu ludzi. *Ars celebrandi* stanowi warunek skutecznej ewangelizacji i formacji chrześcijańskiej ku pełni życia w Chrystusie.

2. Mistagogia, czyli wprowadzenie w misterium. Katechezy mistagogiczne wygłaszane przez biskupów w chrześcijańskiej starożytno-

²⁰ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1998, 1069.

ści były bardzo skutecznym narzędziem do pogłębienia zrozumienia i świadomości wiernych w zakresie misteriów celebrowanych w sakramentalnych obrzędach. Dziś mamy do dyspozycji homilie liturgiczne oraz spotkania przed i po przyjęciu sakramentów. Jeszcze zbyt mało wagi w naszych parafiach przykładają się do tych narzędzi. Homilie są coraz częściej inspirowane słowem Bożym, ale ciągle brakuje takich, w których wierni mogliby usłyszeć o znaczeniu poszczególnych obrzędów czy tekstów liturgicznych. A przecież liturgia jest *locus theologicus* (źródłem dla teologii) na równi z Biblią, a nawet *theologia prima* (czyli teologią pierwszą)²¹. Należy się również przykładać do spotkań formacyjnych organizowanych przy okazji udzielania sakramentów. Spotkania kandydatów do chrztu, bierzmowania, Pierwszej Komunii Świętej czy małżeństwa są dobrą okazją do wprowadzenia w misterium tych sakramentów. Poprzez znaki sakramentalne można w łatwy sposób wyjaśnić tajemnice naszej wiary i doprowadzić słuchaczy do jej pogłębienia.

3. Katecheza jest narzędziem służącym do systematycznej formacji chrześcijańskiej na wielu poziomach. Mówiąc o katechezie, nie możemy mieć na myśli wyłącznie tej szkolnej, która jest i będzie zawsze niewystarczająca. Potrzeba katechezy dla dorosłych, jakiej przykład daje nam następca św. Piotra, a którą choć w nielicznych diecezjach podejmują również niektórzy biskupi (np. w Krakowie). Koniecznym jest, aby to narzędzie formacji wykorzystywać również na poziomie parafii. Przestrzenia, którą można też wykorzystać do formacji liturgicznej, są rekolekcje parafialne. Tematyka rekolekcji adwentowych lub wielkopostnych powinna obejmować zakres całego katechizmu, w tym również zagadnień związanych z liturgią. Wierni w parafii powinni mieć dostęp do materiałów edukacyjnych z zakresu liturgii. Na rynku polskim jest wiele publikacji poświęconych świętej liturgii, w tym sakramentom. Warto zorganizować jedno pomieszczenie na małą biblioteczkę, w której zainteresowane osoby będą mogły wypożyczyć książkę i w ten sposób poszerzyć swoją wiedzę z zakresu liturgii.

²¹ W sporze o pierwszeństwo prymat należy przyznać liturgii nad Biblią, ponieważ Pismo Święte powstało na potrzeby zgromadzenia liturgicznego, a nie odwrotnie. Słowo Boże zostało spisane dla liturgicznych obrzędów (dotyczy to zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu).

4. Wspólnota jest naturalnym miejscem wzrastania w wierze, ponieważ wiara umacnia się, gdy dzielimy się nią z innymi. Przyparafialne grupy i wspólnoty powinny stać się oazą pogłębionej formacji religijnej, w tym również w zakresie czynnego i świadomego uczestnictwa w liturgii. W tym miejscu należy podkreślić wagę grup liturgicznych (ministrantów, lektorów, nadzwyczajnych szafarzy, kantorów, scholi liturgicznej, animatorów liturgicznych, bielaneek czy ruchu oazowego), są one uprzywilejowanym miejscem liturgicznej formacji wiernych. Nie wolno nam zmarnować tej ogromnej okazji do pogłębionej formacji. Pozostałym wspólnotom, choć nie wprost ukierunkowanym na liturgię, można zaproponować studium liturgiczne w parafii, dni skupienia lub rekolekcje liturgiczne. Zainteresowanie tymi propozycjami jest zawsze wprost proporcjonalne do zaangażowania miejscowych duszpasterzy i ich wewnętrznego przekonania o dobrych owocach takiej formacji.

5. *Praxis*, czyli praktyka. Od teorii należy przejść do praktyki. Wiele osób świeckich pragnie lepiej rozumieć liturgię i bardziej aktywnie się w nią włączyć. Najpierw należy dać im taką możliwość, zapraszając do wspólnoty lub grupy istniejącej już przy parafii lub jeśli takowej nie ma – do jej utworzenia. Następnie można zaproponować szkolenia i warsztaty, a także formację poprzez zaangażowanie, powierzając świeckim niektóre funkcje i posługi podczas liturgii. Naprawdę celebrans nie musi przy ołtarzu robić wszystkiego sam. Służba liturgiczna jest, z jednej strony, zaszczytem dla świeckich, którzy mogą zbliżyć się do samego centrum celebracji liturgicznej, a z drugiej – koniecznością, bo jedynie w ten sposób może się w pełni wyrazić wspólnotowa natura liturgii. Liturgia nie jest przecież teatrem jednego aktora, ale wspólnym dziełem całego Kościoła.

4. Formacja świeckich do podjęcia posług i funkcji liturgicznych

Przepisy liturgiczne rozróżniają posługi liturgiczne od funkcji liturgicznych. Posługi w rycie łacińskim są dwie: akolitat i lektorat, i zastąpiły one dawne święcenia niższe. Do 2021 roku były one zarezerwowane

dla mężczyzn, ale decyzją papieża Franciszka z 10 stycznia 2021 roku wyrażoną w liście apostołskim w formie *motu proprio Spiritus Domini* dokonano zmiany kanonu 230 par. 1 KPK, dopuszczając do urzędowej posługi lektoratu i akolitu również kobiety.

Poza posługami w liturgii świeccy mogą również pełnić inne funkcje, które ze swej natury nie wymagają obrzędu wprowadzenia w nie. Należą do nich: funkcja ministranta, organisty, psalterzysty, kantora, komentatora i ceremoniarza, a także lektora i nadzwyczajnego szafarza komunii.

4.1. Posługa akolity

„Akolita jest ustanowiony po to, aby służywał przy ołtarzu oraz pomagał kapłanowi i diakonowi. Przede wszystkim ma przygotowywać ołtarz i naczynia liturgiczne oraz w razie potrzeby rozdawać wiernym Eucharystię, której jest szafarzem nadzwyczajnym”²². *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* w nr. 187-193 wyjaśnia bardziej szczegółowo, na czym polega pełniona przez akolitę posługa. W procesji wejścia akolita niesie krzyż²³, a podczas całej celebracji służy celebransowi lub diakonowi, podając księgę²⁴. Kiedy podczas celebracji nie ma diakona, akolita przejmuje niektóre jego funkcje: „rozkłada na ołtarzu korporał, puryfikaterz, kielich, palkę i mszał. W miarę potrzeby pomaga kapłanowi w przyjmowaniu darów ludu oraz przynosi na ołtarz chleb i wino i podaje je kapłanowi. Jeżeli używa się kadzidła, podaje kadzielnicę kapłanowi i asystuje mu przy okadzaniu darów, krzyża i ołtarza. Następnie okadza kapłana i lud”²⁵. Akolita, jeśli zachodzi taka konieczność, może pomagać celebransowi w rozdzielaniu wiernym komunii, której jest nadzwyczajnym szafarzem²⁶. Do zadań akolity należy również pomoc diakonowi lub prezbiterowi w oczyszczeniu i uporządkowaniu naczyń

²² *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, Poznań 2022 (dalej: OWMR), 98; por. KPK kan. 910 § 2; Instrukcja międzydykasterialna o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *Ecclesiae de mysterio*, Watykan 1997, art. 8.

²³ Por. OWMR 188.

²⁴ Por. OWMR 189.

²⁵ OWMR 190.

²⁶ Por. OWMR 191.

liturgicznych²⁷. W nadzwyczajnych sytuacjach akolita może wystawić do adoracji i schować Najświętszy Sakrament, bez udzielania nim błogosławieństwa²⁸.

Posługę akolity pełni osoba świecka, mężczyzna lub kobieta, po odpowiednim przygotowaniu i wprowadzeniu w posługę specjalnym obrzędem liturgicznym. „Wprowadzenie dorosłych w pełnienie funkcji liturgicznych domaga się odpowiedniej formacji. Powinna ona umacniać świadomość mężczyzn i kobiet, że przez sakramenty chrztu i bierzmowania stali się uczestnikami kapłaństwa Chrystusa i zostali powołani do służby braciom”²⁹. W tym samym dokumencie czytamy, że „przygotowanie do posługi akolity powinno obejmować wprowadzenie w zagadnienia teologiczne, szczególnie liturgiczne, a także w zadania, które ma spełniać poza liturgią”³⁰. Wśród przykładowych zagadnień *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej* wymienia pięć: adoracja Najświętszego Sakramentu w parafii, przygotowanie uroczystości liturgicznych w parafii, posługa wobec chorych, pomoc potrzebującym oraz organizowanie wolontariatu³¹. Widzimy zatem, że formacja do posługi akolity obejmuje nie tylko zagadnienia związane z posługą liturgiczną, ale również charytatywną.

4.2. Posługa lektora

Lektor jest ustanowiony, aby podczas czynności liturgicznych wykonywać czytania lekcji poza Ewangelią³², a w przypadku braku psalterzysty również psalmu responsoryjnego³³. Przepisy liturgiczne zezwalają lektorowi na niesienie w procesji wejścia ewangeliarza, wówczas gdy diakon jest nieobecny³⁴, oraz „podawanie intencji modlitwy powszech-

²⁷ Por. OWMR 192.

²⁸ Por. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2013 (dalej: CLPB), 825.

²⁹ **KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI**, *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*, Warszawa 2008 (dalej: DDSL), 101.

³⁰ DDSL 39.

³¹ Por. tamże.

³² Por. OWMR 99.

³³ Por. OWMR 196.

³⁴ Por. OWMR 194-195.

nej”³⁵, a także recytację antyfony na wejście i na Komunię Świętą, gdy podczas celebracji nie ma śpiewów³⁶. „Może on również, podobnie jak akolita, prowadzić modlitwę przy zmarłym i prowadzić przy pogrzebie stacje w domu zmarłego i na cmentarzu”³⁷. Ponadto lektorzy „włączają się przede wszystkim w dzieła ewangelizacyjne i formacyjne”³⁸ w parafii, a w szczególności w zadanie kształcenia dzieci i dorosłych w wierze oraz przygotowywanie ich do godnego przyjmowania sakramentów³⁹.

Formacja lektora, podobnie jak akolity, w myśl *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej* obejmuje trzy płaszczyzny: duchową, intelektualną i praktyczną⁴⁰. „Kandydaci na lektorów i akolitów (...) powinni wytrwale dążyć do świętości”⁴¹, a ich formacja duchowa dokonuje się poprzez udział w rekolekcjach zamkniętych i dniach skupienia, odbywanych przynajmniej raz w roku, poprzez modlitwę osobistą, medytację i ćwiczenia duchowe⁴². Formacja intelektualna obejmuje trzyletni kurs teologiczny⁴³ organizowany na szczeblu diecezjalnym i obejmujący trzy zjazdy w ciągu roku po cztery godziny wykładowe. Jeszcze bardziej enigmatyczne jest określenie formacji praktycznej, która w zamyśle autorów *Dyrektorium* ma się dokonywać podczas służby „w czasie sprawowania liturgii”⁴⁴.

4.3. Funkcje liturgiczne

Poza posługami liturgicznymi wierni świeccy mogą podczas celebracji sprawować różne funkcje: prowadzić śpiewy jako kantorzy, grać na or-

³⁵ OWMR 197.

³⁶ Por. OWMR 198.

³⁷ DDSL 42; por. *Rytuał rzymski. Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998, nr 19, s. 17.

³⁸ DDSL 113.

³⁹ Por. *Pontyfikał rzymski. Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu*, Katowice 2014, 4.

⁴⁰ Por. DDSL 116.

⁴¹ DDSL 118.

⁴² Por. tamże.

⁴³ Por. DDSL 120.

⁴⁴ DDSL 122a.

ganach (organiści), wykonywać psalm responsoryjny (psałterzyści), podawać księgę (ministrant księgi), usługiwać przy ołtarzu, gdy nie ma akolity (ministrant ołtarza), czytać lekcje, gdy nie ma ustanowionego lektora (ministranci słowa Bożego), podawać kadzielnicę (turyferariusz i nawikulariusz), nieść w procesji krzyż i świece, usługiwać przy insygniach biskupich (ministranci mitry i pastorału), zbierać składkę (ministranci kolekty), posługiwać dzwonekami (choraliści) oraz czuwać nad całym przebiegiem liturgii jako ceremoniarze.

Do służby przy ołtarzu, po odpowiednim przygotowaniu (w formie kursu), można dopuścić zarówno dorosłych obojga płci, jak też młodzież i dzieci. Wypełnianie funkcji liturgicznych jest okazją do formacji tych osób. Święty Jan Paweł II na temat formacji duchownych i świeckich napisał: „Najpilniejszym zadaniem jest formacja biblijna i liturgiczna ludu Bożego, pasterzy i wiernych (...). To szeroko zakrojone dzieło powinno rozpoczynać się w seminariach i w domach formacyjnych i być kontynuowane przez całe życie kapłańskie. Taka sama formacja, dostosowana do ich stanu, jest niezbędna także dla ludzi świeckich, tym bardziej, że w wielu krajach są oni dziś powołani do podejmowania w coraz większym stopniu odpowiedzialności za wspólnotę”⁴⁵. Celem tej formacji jest pogłębienie więzi z Bogiem poprzez wzrost wiary i miłości, a także zaangażowania w życie wspólnoty Kościoła i brania odpowiedzialności za nią.

Zakończenie

Kościół w Polsce stoi przed wielkim wyzwaniem, którym jest formacja świeckich do pełniejszego udziału w liturgii i bardziej odpowiedzialnego włączenia się w życie oraz misję wspólnoty Kościoła. Duchowni nie mogą pozostawać bierni wobec tego wyzwania, ale angażując się w prowadzenie różnych grup i wspólnot przyparafialnych, powinni jak najwięcej czasu poświęcać formacji Ludu Bożego zarówno

⁴⁵ JAN PAWEŁ II, List apostołski *Vicesimus quintus annus*, Watykan 1988, 15.

w aspekcie biblijnym, jak i liturgicznym. To w dużej mierze od zaangażowania duchowieństwa parafialnego zależy jakość chrześcijaństwa w naszej ojczyźnie.

Bibliografia

- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2013.
- Cichy S., *Ruch liturgiczny jako „przejście Ducha Świętego w Kościele”*, „Seminare” 21 (2005), s. 173-188.
- Grün A., *O ochronie tego, co święte*, Warszawa 2003.
- Instrukcja międzydykasterialna o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *Ecclesiae de mysterio*, Watykan 1997.
- ISKK, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*. Dane za rok 2021, Warszawa 2022, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2023/01/ISKK_Annuario_dane_za_2021.pdf (odczyt z dn. 9.10.2023 r.).
- Jan Paweł II, List apostolski *Vicesimus quintus annus*, Watykan 1988.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1998.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 2022
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*, Warszawa 2008.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej*, Łódź 1991.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, Warszawa 2007.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania odnośnie do nadzwyczajnego szafarza Komunii Świętej*, Warszawa 2006.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce*, Warszawa 2015.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Zmodyfikowana instrukcja w sprawie posług oraz święceń udzielanych w seminariach duchownych*, Częstochowa 1982.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja o należywym wykonywaniu konstytucji o liturgii świętej *Liturgiam authenticam*, Rzym 2001.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja o należywym wykonywaniu konstytucji o liturgii świętej *Varietates Legitimae*, Rzym 1994.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, Rzym 2004.
- Mszal rzymski*, Poznań 2010.
- Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, Poznań 2022.
- Pallotti W., *Opere complete*, t. X, Roma 1977.
- Pontyfikał rzymski. Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu*, Katowice 2014.
- Rytuał rzymski. Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998.

II Sobór Watykański, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Rzym 1963.
Taras P. (red.), *Papieże o św. Wincentym Pallottim*, Warszawa 1989.
Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego,
w: *Lekcjonarz mszalny*, Poznań 2022.
Zjednoczenie Apostolstwa Katolickiego, *Statut generalny*, Rzym 2008.

KS. DR PRZEMYSŁAW KRAKOWCZYK – pallotyn, w 2018 roku uzyskał stopień doktora teologii liturgii w UKSW w Warszawie. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół teologii liturgicznej, duchowości liturgii i hermeneutyki tekstów euchologicznych. Jest autorem kilku publikacji naukowych i popularnonaukowych oraz ponad setki artykułów w różnych czasopismach. Jest założycielem i dyrektorem Telewizji Misericordia. Prowadzi portal internetowy poświęcony liturgii – ordo.pallotyni.pl. Od czerwca 2023 roku jest dyrektorem Pallotyńskiego Ośrodka Postulacji oraz Instytutu Pallottiego.